

Západočeská univerzita v Plzni

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

**Ruské reakce na prezidentské volby v Bělorusku v roce
2020**

Michaela Paterová

Plzeň 2022

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra politologie a mezinárodních vztahů
Studijní program Politologie

Bakalářská práce

**Ruské reakce na prezidentské volby v Bělorusku
v roce 2020**

Michaela Paterová

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Naxera, PhD.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a všechny použité prameny náležitě uvedla v seznamu zdrojů a literatury.

Plzeň, duben 2022

.....

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala PhDr. Vladimíru Naxerovi, Ph.D. za cenné rady a pomoc v průběhu celého procesu psaní bakalářské práce, stejně tak i za jeho trpělivost a ochotu při konzultacích poskytnutých při zpracování celé práce.

Úvod.....	6
1 Formování běloruského režimu a spolupráce Ruska a Běloruska	9
1.1 Bělorusko a SSSR.....	9
1.2 Autoritářský režim v Bělorusku	11
1.3 <i>Union State</i>: Spolupráce mezi Ruskem a Běloruskem.....	14
2 Prezidentské volby 2020 a reakce vybraných světových aktérů	20
2.1 Mezinárodní dozor nad volbami.....	22
2.2 Reakce světových aktérů	24
2.3 Sankce uvalené na Bělorusko po prezidentských volbách 2020	28
3 Ruské reakce na prezidentské volby 2020 v Bělorusku na příkladu Vladimira Putina.....	31
Závěr	37
Seznam použité literatury	39
Resumé.....	47

Úvod

Devátého srpna 2020 se od rozpadu SSSR uskutečnily v Bělorusku již šesté prezidentské volby. K ne příliš velkému překvapení celého světa získal již šestý mandát ze šesti autoritářský politik Alexandr Lukašenko s 80,08 % hlasů. Reakce většiny světa byla, oproti Rusku, převážně negativní (Stearns 2020). Bělorusko, které je stále pod velkým vlivem Ruské federace (Gould-Davies 2020), je častou součástí našeho zpravodajství a celý svět již nesleduje pouze vývoj běloruské politické situace, ale převážně situaci sousední Ukrajiny, na jejímž území je veden válečný konflikt s Ruskem, kterému je Bělorusko spojencem. Bělorusko umožnilo Rusku vstup na Ukrajinu přes bělorusko-ukrajinskou hranici, poskytlo zázemí ruské armádě a z jeho území je Ukrajina ostřelována (Kulakevich 2022).

Kvůli autoritářskému režimu Lukašenka, který se dokázal vyvinout i v postkomunistické Evropě, se Bělorusko přirovnává k „poslední diktatuře“ Evropy (Leshchenko 2008: 1419), ačkoli není kvůli přetrvávajícímu ruskému autoritářskému režimu jedinou diktaturou v Evropě. Zhruba do roku 2000 spolupracovalo Bělorusko s Ruskem poměrně úzce a nyní, po prezidentských volbách v Bělorusku, je jejich spolupráce ještě intenzivnější. Avšak poté, co prezident Putin navrhl, že by bylo pro Bělorusko výhodnější podrobit mu svou ekonomiku, prezident Lukašenko došel k uvědomění, že je nutné klást větší důraz na běloruskou národní suverenitu a nezávislost (Leshchenko 2008: 1421). Jejich spolupráce vedla i přes Lukašenkovo distancování k vytvoření Svazu Ruska a Běloruska, který je známý jako tzv. Union State.

Cílem práce je nastínit na pozadí bělorusko-ruských vztahů ruské reakce na prezidentské volby v Bělorusku v roce 2020. Také budou zmíněny odezvy vybraných aktérů západních zemí a mezinárodních organizací, u kterých se reakce na vývoj běloruských prezidentských voleb mohou výrazně lišit od reakce Ruské federace. Reakce „západních“ aktérů nám poslouží jako obraz, jak se k těmto volbám staví na rozdíl od Ruska zbytek světa. Tyto obrazy jsou důležité, jelikož se jedná o odezvy demokratických zemí, které se dlouhodobě snaží o posílení demokracie

v Bělorusku a prohloubení nejen ekonomických, ale i diplomatických vztahů (Marin 2020b: 3).

Jako hlavního představitele Ruské federace jsem vybrala prezidenta Vladimira Putina, jehož výroky a postoje budu sledovat. V Rusku také stále přetrvává autoritářský režim, který je řízen Vladimírem Putinem (Zimmerman 2016), v čemž můžeme shledat podobnost těchto dvou států. Pro prezidenta Putina je Bělorusko důležitým partnerem v mnoha sférách a také územím, které má vynikající strategickou polohu, co se týče přístupu k evropským hranicím.

V první kapitole bude představeno formování a existence důležitých útvarů na běloruském území a období Běloruské socialistické sovětské republiky, za jejíž existence se utvářel základ pro dnešní bělorusko-ruské vztahy. Dále se podíváme na podobu běloruského autoritářského režimu, který se v Bělorusku prosadil spolu s vítězstvím Lukašenka v prvních prezidentských volbách od získání nezávislosti v roce 1994. V této kapitole bude zmíněna také blízká spolupráce mezi Ruskem a Běloruskem, jelikož má pevné historické vazby i novodobou spolupráci v podobě tzv. Union State neboli Svazu Ruska a Běloruska.

Druhá kapitola bude zaměřena na běloruské prezidentské volby v roce 2020, jejich průběh a další kandidáty na post prezidenta. Hlavní oponentkou byla Lukašenkovi v těchto volbách Světlana Tichanovská, která se účastnila voleb jako nezávislá kandidátka. Ona sama se považuje za vítězku voleb (Roth – Auseyushkin 2020), avšak po volbách musela opustit zemi a nyní žije v exilu v Litvě, kde získala diplomatický status (Interfax 2021). Krátkou část věnuji rozboru důvodu absence nezávislého monitoringu organizace OBSE nad volbami. Vedle ruských reakcí je, jak už bylo zmíněno, důležité reflektovat také reakce vybraných mezinárodních aktérů v mezinárodním systému – mezi tyto aktéry jsem se rozhodla zařadit hlavní tvář Evropské unie – Ursulu Von der Leyen, bývalou německou kancléřku Angelu Merkel anebo postoj Spojených států amerických.

Zásadní částí pro tuto bakalářskou práci je kapitola, ve které budou představeny ruské reakce na prezidentské volby v Bělorusku. Vzhledem k autoritářskému režimu,

který v Rusku panuje (Zimmerman 2016), jsem vybrala osobu, která tento režim řídí – prezidenta Putina. Data budu brát z oficiálních prohlášení kanceláře ruského prezidenta a médií, která Putina citují. Zpracovaná data mají za cíl reflektovat postoj, který zastává prezident Putin k výsledkům běloruských voleb.

Primárními prameny pro mě budou převážně oficiální prohlášení prezidenta Putina. Sekundární zdroje budou tvořeny převážně odbornými články a odbornou literaturou. Významným autorem tohoto tématu je Anders Åslund, který se věnuje běloruskému režimu. Dalšími významnými zdroji jsou výzkumy od mezinárodních institutů zabývajících se mezinárodními vztahy jako například *Netherlands Institute of International Relations* nebo *German Institute for International and Security Affairs*, které se důkladně zabývají bělorusko-ruskými vztahy. O podobě autoritářského režimu jsem se dozvěděla velké množství informací od autorů Gilbertové a Mohseniho a českého autora Jaroslava Bílka, kteří se věnují výzkumu hybridních a autoritářských režimů, a následně jsem tyto informace využila pro případ běloruského autoritářského režimu. Informace, které sbírám pro potřeby práce, se týkají nejen běloruských voleb a reakcí na ně, ale také jsou to informace, které mi pomohou pochopit bělorusko-ruské vztahy komplexně jako celek.

1 Formování běloruského režimu a spolupráce Ruska a Běloruska

V srpnu roku 1991 získalo Bělorusko nezávislost na SSSR a vznikla tak Běloruská republika. Území, na kterém se dnes nachází Bělorusko, však v historii formovalo více dnes sousedních států jako například Litva, Polsko či samotné Rusko. Bělorusko postrádá tradici samostatné státnosti, jelikož bylo po většinu času součástí jiných státních celků, které se na jeho území vystřídaly. Mezi tyto útvary patří Polocké knížectví a Kyjevská Rus (9.-13. století), Litevské velkoknížectví (13.-16. století), Polsko-litevská unie (16.-18. století), Ruské impérium (1795-1917) a Sovětský svaz (1922-1991) (Bazan 2018: 15).

1.1 Bělorusko a SSSR

Bělorusko bylo součástí Ruska již od konce 18. století. V důsledku první světové války docházelo ke snahám o nezávislost Běloruska na Rusku, avšak tyto snahy nebyly příliš úspěšné. Důležitým obdobím, které formovalo dějiny novodobého Běloruska a vedlo ke vzniku budoucí Běloruské socialistické svazové republiky, se stalo období započaté Velkou říjnovou socialistickou revolucí v roce 1917 v Petrohradě. Bolševici se 25. října chopili moci v Rusku a hned 26. října k tomu došlo v Bělorusku. V listopadu se diktátem tři zorganizované sjezdy, pod bolševickým diktátem, vyslovily pro převzetí běloruské moci bolševiky i přes jejich velký odpor (Sahanovič – Šybieka 2006: 148).

Na okamžik to vypadalo, že bolševici nezískají běloruské území, protože se s Němci nedomluvili na míru v Brestu. Němci proto zahájili útok na východní frontě, který zajistil, že bolševici opustili Minsk (Bazan 2014: 473). Běloruská národní iniciativa se okamžitě pustila do přebírání moci, kterou po pár dnech respektovali i Němci (Sahanovič – Šybieka 2006: 149). Je zajímavé, že Bělorusové zaváděli socialistické zásady a byl tak utvářen socialistický stát nezávisle na Sovětském svazu (Sahanovič – Šybieka 2006: 150). Brestský mír byl uzavřen v únoru 1918 a Bělorusko bylo rozděleno mezi Rusko a Německo.

Období, kdy v Bělorusku opět fungovaly školy, noviny a knižní nakladatelství, vydávaly se pasy, přijímaly státní symboly a běloruština byla úředním jazykem, trvalo od března do listopadu 1918 (Sahanovič – Šybieka 2006: 152). Lenin se odmítl řídit brestskou mírovou dohodou a rudoarmějci zaútočili na Bělorusko. V lednu 1919 bylo Bělorusko celé okupováno bolševiky, jejichž nastolování moci bylo doprovázeno konfiskací majetku, rabováním, zatýkáním a popravami (Sahanovič – Šybieka 2006: 153).

Na počátku 30. let došlo k zatýkání a vraždění běloruské inteligence, která bojovala za nezávislost Běloruska na Rusku – opakem k této skupině lidí bylo vedení BSSR, ve které tři čtvrtiny politiků splnily jen základní čtyřleté studium (Bazan 2014: 485). Nulová nezaměstnanost, avšak minimální platy, převládající hlad a tvrdý stalinistický režim – taková byla situace v Bělorusku ve 30. letech (Sahanovič – Šybieka 2006: 172). Zároveň zde probíhaly silné stalinské čistky a represe nepřátel státu (Bazan 2014: 487).

Běloruský průmysl byl po druhé světové válce zničen téměř z 90 %, načež okamžitě po jejím konci bylo nařízeno budovat strojírenský průmysl (Sahanovič – Šybieka 2006: 190). Stalinovy extrémní výdaje na studenou válku doprovázelo 1,5 milionu běloruských obyvatel žijících ve chlévech a sutinách (Sahanovič – Šybieka 2006: 190). Okamžitě po druhé světové válce se opět začaly užívat praktiky přetrvávajícího totalitního režimu a znovu započala masová zatýkání, popravy a likvidace lidí v koncentračních táborech (Bazan 2014: 512). Za Stalinovy vlády došlo v Bělorusku k pěti vlnám represí a bylo zatčeno nebo zabito 90 % běloruské inteligence – pro porovnání, v sovětském Rusku bylo zatčeno nebo zabito „pouze“ 15 % inteligence (Sahanovič – Šybieka 2006: 191).

Za Chruščova došlo k rehabilitacím mnoha obětí stalinovského režimu a propouštění z vězení a pracovních táborů (Bazan 2014: 518). Ačkoli důraz na vzdělání a celé školství se zvýšil, rusifikace Běloruska postupovala snad ještě rychleji než za Stalina (Sahanovič – Šybieka 2006: 192). Doba konzervativního Brežněva byla dobou stagnace (Bazan 2014: 519). Gorbačovova vláda

byla progresivnější a za jeho vlády došlo k rozpadu Sovětského svazu. Sovětské období znamenalo pro Bělorusko silné potlačování národní iniciativy a sebeurčení.

Po získání nezávislosti na Sovětském svazu se Lukašenko vrátil k mnoha socialistickým zásadám, které byly zavedeny za dob Sovětského svazu (Leshchenko 2008: 1421). Zastavil proces privatizace a znepríjemňoval prostředí soukromého podnikání, obnovil vlajku, znak a hymnu Běloruské sovětské socialistické republiky a znovu se vyučovalo z učebnic dějepisu, které oslavovaly sovětský systém jako vyvrcholení běloruského národního rozvoje (Leshchenko 2008: 1421). Většina městského obyvatelstva mluvila rusky, a proto byla ruština ve společnosti považována za jazyk veřejnosti. Bylo to také období uzavírání unijních smluv s Ruskou federací, které předcházelo vzniku *Union State*.

Politická i ekonomická orientace Běloruska v 90. letech směřovala převážně na Rusko. Kolem roku 2002 však dospěly integrační procesy do bodu, kdy Rusko předneslo plán, podle kterého by se mělo Bělorusko stát součástí Ruské federace, aby byl proces integrace co nejefektivnější (Leshchenko 2008: 1421). Tento krok by ohrozil neomezenou autoritu a moc prezidenta Lukašenka, proto Lukašenko rychle změnil směr a místo integrace s Ruskou federací začal zdůrazňovat témata související s běloruskou suverenitou a nezávislostí (Leshchenko 2008: 1421). Zobrazení národních symbolů se stalo nepostradatelnou součástí každodenního života a učebnice dějepisu byly znovu přepsány – sovětský systém byl sice opěvován, ale větší důraz byl kladen na běloruskou nezávislost a úspěchy Lukašenkova vedení (Leshchenko 2008: 1421).

1.2 Autoritářský režim v Bělorusku

Alexandr Lukašenko si společně s Vladimírem Putinem získali v Evropě postavení posledních autoritářských vůdců. Sám Lukašenko se na oficiálních webových stránkách běloruského prezidenta prezentuje jako tzv. „bac'ka“, což v překladu znamená „otec“ (President of the Republic of Belarus 2022a). „Život běloruského vůdce byl těžký [...]. Byly to však potíže, které utvářely prezidentův charakter oceli, naučily ho tvrdě pracovat a formovaly jeho vynikající vůdčí

schopnosti.“ stojí v Lukašenkově online biografii (President of the Republic of Belarus 2022a).

Někteří autoři zabývající se tématem a výzkumem autoritářských režimů zpochybnili po konci studené války existenci a schopnost přežití čistě autoritářských režimů ve světě, avšak Bílek podotýká, že ne všechny formy autoritářských režimů ve světě po poslední vlně demokratizace zmizely (Bílek 2017: 343). Ke zpochybnění schopnosti existence autoritářství došlo po mezinárodním nátlaku na konání soutěživých voleb, avšak to zapříčinilo vzniku politických režimů, ve kterých sice existují demokratické instituce, ale k udržení moci je užito množství nedemokratických praktik (Bílek 2017: 343). Nelze říci, že by se autoritářské režimy nevyskytovaly vůbec, ale autoři se začali věnovat specifitějšímu rozdělení a přišli s konceptem hybridních režimů. Hybridní režim lze považovat za střed mezi demokratickými a autoritářskými režimy (Bílek – Lupták 2014: 189). Také se můžeme setkat s konceptem, že hybridní režim je například demokratický režim s nedostatkem demokratických prvků nebo autoritářský režim s demokratickými rysy (Bílek –Lupták 2014: 191).

Hlavním prvkem, kterým se u hybridních režimů autoři zabývají, jsou soutěživé a spravedlivé volby. Gilbertová a Mohseni (2011: 280) ve své publikaci charakterizují, v čem se hybridní režim liší od demokratického a autoritářského: „[...] *demokracie jsou soutěživé režimy se spravedlivou soutěží, kdežto autoritářské režimy jsou nesoutěživé režimy s nespravedlivou soutěží. Hybridní režimy potom zabírají prostor mezi, protože jsou soutěživými režimy s nespravedlivou soutěží.*“. Soutěživé volby jsou uspořádány, opozice může uspět, ale má to značně ztížené – nedostatek financí, nulový prostor pro volební kampaň apod. V autoritářsky uspořádaném státu je pro opozici těžší získat finanční prostředky na kampaň (Bílek 2017: 347), jelikož státní ekonomika může být převážně řízena státem, jako je tomu v případě Běloruska.

Je důležité rozlišit hybridní režim od autoritářského, protože jejich základní rozdíl je v možnosti volební soutěže. Zatímco u hybridního režimu je možná výhra opozice, v autoritářském režimu je předem jasné, že opozice nemá možnost vyhrát.

Dochází k tomu proto, že režim má prostředky k tomu, aby opozici znemožnil volby vyhrát (Bílek 2017: 347). Můžeme však najít množství shodných znaků, kterými například Andreas Schedler (2013: 213-223) odůvodňuje výsledky voleb, a které jsou typické pro autoritářský režim – cenzura, vyloučení, represe a podvod.

Cenzura v Bělorusku je řízena Ministerstvem informací Běloruska. Této instituci podléhají všechna média, autoři knih, distribuce knih a polygrafický průmysl. Lze říci, že reguluje a distribuuje informace v zájmu státu. Po prezidentských volbách došlo k cenzuře i v rámci sociálních sítí, což Amnesty International (2021) považuje za nedůvěřivý krok vlády, která se bojí pravdy a uchyluje se k brutálním opatřením potlačujícím lidská práva. Prvek vyloučení se týká nepohodlných opozičních politických stran či jednotlivců, kteří mohou ohrozit autoritářského vůdce v čele státu, ovšem legálními způsoby (Bílek 2017: 349). V případě Běloruska se jednalo například o finanční kontroly kandidátů a jejich rodin nebo o údajné nenasbírání určené spodní hranice podporujících podpisů nutných k registraci do voleb.

Represi politické opozice a jejích kandidátů značí například zatčení opozičního demokratického kandidáta prezidentských voleb Sergeje Tichanovského. Jeho žena Světlana, která věří, že spravedlivou vítězkou prezidentských voleb v roce 2020 se stala právě ona (Roth – Auseyushkin 2020), žije kvůli politickým represím v emigraci v Litvě. Represe postihují všechny, kteří odporují, či nejsou prorežimní – od novinářů a médií až po obyčejné protestující studenty. Porušování lidských práv, svévolné zatýkání, prohlídky bytů opozičních odpůrců konané KGB, opozice opouštějící zemi, kruté útoky milicí a zvláštních sil na demonstracích, to jsou běžné praktiky běloruských represí (Marples 2009: 759).

Podvod, ke kterému pravděpodobně při prezidentských volbách došlo, se prezidentu Lukašenkovi těžko dokazuje. V zemi chyběl při volbách objektivní volební monitoring, který by dohlížel na spravedlnost a svobodu, a jakýkoli odpor ať už při volbách, nebo proti výsledkům voleb je trestán právě represemi. Až na prezidentské volby v roce 1994 nebyly žádné volby, ať už prezidentské nebo

parlamentní, v Bělorusku svobodné a spravedlivé a často byla porušována všechna volební pravidla (Marples 2009: 759).

Alexandr Lukašenko je, jako lídr autoritářského režimu v Bělorusku, řazen do mnoha velmi specifických kategorií, které se autoritářství dotýkají. V raných letech své vlády vyjadřoval obdiv k vrcholnému německému řádu, kterého bylo dosaženo za Hitlera (Ivanou 2019: 589). Později však šla běloruská propaganda spíše „carským“ směrem, například veřejným používáním láskyplného „bac’ka“, který měl označovat jak otce/cara, tak patriarchu rolnické rodiny (Ivanou 2019: 590). Za náznaky monarchie můžeme považovat i nazývání svého mladšího syna dědicem otcova prezidentského úřadu (Ivanou 2019: 589). Je důležité si uvědomit, že dědictví prezidentského úřadu není v žádném případě znakem demokratického státu, jehož součástí jsou spravedlivé a svobodné volby.

Autoři Eke a Kuzio (2010) přišli s myšlenkou, ve které Lukašenkův režim přirovnávají dokonce k autoritářskému sultanismu. Vládcem je v tomto režimu „sultán“, v případě Běloruska Lukašenko, který není vázán žádným právním systémem, vysoce postavené politiky a úředníky si vybírá sám a oddanost k němu je založená na strachu (Eke – Kuzio 2010: 530). Obchodní zájmy jsou tvořeny lidmi, kteří jsou v úzkém kontaktu s režimem, jelikož ten udržuje nad ekonomikou státní kontrolu. Lukašenkův režim nemá zájem zavádět tržní reformy a neusiluje o růst soukromého sektoru, protože by tím byla omezena státní kontrola nad ekonomikou (Eke – Kuzio 2010: 531).

Běloruský režim je kvůli nesoutěživým volbám autoritářským režimem. I vzhledem k tomu, že Lukašenko o svém synovi mluví jako o následníkovi trůnu, je patrné, že moc v zemi je rozdělena na dlouhou dobu dopředu a uspořádání voleb je pouze formální záležitostí (Ivanou 2019: 589).

1.3 *Union State: Spolupráce mezi Ruskem a Běloruskem*

Rok po získání svého prvního prezidentského postu se Alexandr Lukašenko pustil do uzavírání mnoha bilaterálních smluv a dohod s Ruskou federací,

konkrétně s prezidentem Jelcinem. Lze tedy říci, že uzavření tohoto svazu byl dlouho připravovaný proces. Legální základ pro tuto koalici byl tvořen více než 4 roky a byly uzavřeny smlouvy jako například „Smlouva o přátelství, dobrém sousedství a spolupráci“, která přinesla ekonomickou integraci, nebo „Smlouva o vytvoření Společenství Ruska a Běloruska“, která měla více prohloubit spolupráci v hospodářské a humanitní oblasti, stejně jako spolupráci v oblasti zahraniční politiky, bezpečnosti, ochrany hranic a prevence kriminality (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 6).

V 90. letech bylo Bělorusko nakloněno k integraci s Evropskou unií, ale zásah bývalé bolševické nomenklatury s Lukašenkem v čele pozastavil evropskou integraci a začala se tvořit partnerství s Ruskem, která byla potvrzována partnerskými smlouvami. Za předstupeň vzniku *Union State* se dá považovat „Smlouva o unii Běloruska a Ruska“ podepsána v roce 1997, která stanovila provádění koordinované zahraniční a obranné politiky, společné občanství a společný trh zboží a služeb, kapitálu a práce (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 6). *Union State* neboli Svaz Ruska a Běloruska byl založen 8. prosince 1999 ratifikováním „Smlouvy o vytvoření Svazu Ruska a Běloruska“ běloruským parlamentem a ruskou Státní dumou.

Integrační procesy byly velice ambiciózní, avšak ne všechny společné nástroje se podařilo implementovat. Mezi ty neúspěšné řadíme měnovou unii, společný energetický trh nebo společnou ústavu (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 1). Na druhou stranu úspěšný integrační proces, převážně pro Rusko, bychom našli ve vojenské sféře. Bylo dohodnuto rozmístění ruských sil v Bělorusku, společná vojenská cvičení a využití ruských komunikačních a radarových zařízení na běloruském území (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 7).

Geopolitická dimenze: Bělorusko na hranici mezi EU a Ruskem

Na počátku 90. let se Evropská unie soustředila více na integraci států střední a východní Evropy a uklidnění situace na Balkáně než na integraci s Běloruskem. V této době již uzavíralo Bělorusko partnerské smlouvy s Ruskem. Vztahy s EU se začaly kazit na přelomu století, kdy se začaly projevovat Lukašenkovy autoritářské sklony a on začal odmítat jakékoli formy „západního vlivu“ (Deen – Roggeveen –

Zweers 2021: 11). V roce 1996 byly na Bělorusko uvaleny první sankce Evropskou unií, které byly zapříčiněny politickými represemi, násilím na obyvatelstvu, porušováním lidských práv a později i falšováním voleb (Åslund – Hagemejer 2021: 4). Sankce se týkaly například pozastavení programu technické pomoci a zmrazení dohody o partnerství a spolupráci s Běloruskem nebo zastavení udělování víz členům běloruské vlády – EU si uvědomila, že Lukašenko se rozhodl nejtít cestou demokracie a tržního hospodářství (Åslund – Hagemejer 2021: 4).

Evropský nátlak nepřiměl Lukašenka zcela změnit inklinující orientaci k Rusku, avšak i s ním došlo ke zhoršení vztahů. Lukašenko se začal obávat nedostatku nabízených možností spolupráce a nabídek ze strany Evropské unie, kdyby dále pokračoval v integraci s Ruskou federací. Do ruského prezidentského úřadu nastoupil Vladimir Putin, který využil svých ekonomických možností a snížil běloruské ekonomické dotace, aby přestalo být Bělorusko pro Rusko tak nákladné (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 13). Putin se rozhodl získat si Bělorusko nabídkou půjčky v hodnotě 500 milionů amerických dolarů, a to s jedinou podmínkou – že bude provedena v ruských rublech. Bělorusko se však obávalo ruské snahy o zajištění ekonomické závislosti na Rusku, proto byla nabídka odmítnuta (Silitski 2009).

Putin projevil zájem také o privatizaci některých největších běloruských mlékáren. Bělorusko jednalo téměř okamžitě a jeho odpovědí bylo započetí jednání o certifikaci běloruského mléka dle standardů a norem EU. Rusko zareagovalo vysláním inspekce, která je známá například tím, že zakázala produkci a prodej polského masa nebo moldavského vína (Silitski 2009). Inspekce došla k závěru, že běloruské mléko a mléčné produkty nespĺňují podmínky certifikace. Po kompromisu, že Bělorusové omezí export mléčných produktů pouze do Ruska, se nikdo nezaobíral obavami z nesplnění certifikačních podmínek (Silitski 2009). Tomuto sporu se přezdívá „milk war“ neboli „mléčná válka“. Považují ji za dobrý názorný příklad v případě neshody partnerství těchto dvou zemí a názorného geopolitického rozpolcení, ke které straně se orientovat – EU a Západu či Rusku.

Opakujícím vzorcem se stala situace, kdy Bělorusko nepodpořilo ruský zahraniční zásah či konflikt (rusko-gruzínská válka v roce 2008, anexe Krymu v roce 2014), a Evropa tak využila napětí mezi těmito dvěma zeměmi. Lukašenko byl otevřen jednáním s evropskými státy, avšak svými činy, jako například právě politickými represemi, si vždy následně vysloužil uvalení dalších sankcí na Bělorusko (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 13). Tento vzorec se opakuje vždy, když západ vycítí šanci na vyjednání větší spolupráce. Cílem toho je menší závislost na ruské ekonomice a zároveň omezení ruského autoritářského politického vlivu v zemi.

I přes to, jak moc je Bělorusko Ruskem finančně a ekonomicky podporováno, si běloruský prezident stěžoval, že spory s Ruskem, kdy se země na začátku tohoto roku nedohodly na smlouvě o dodávkách ropy, připravily jeho zemi o 700 milionů dolarů (Osborn – Balmforth 2020). Odmítl také ruské podněty k otevření jejich letecké základny na běloruském území a obvinil skupinu zadržovaných ruských soukromých bezpečnostních dodavatelů z toho, že před volbami přiletěli do Běloruska, aby pomohli vyvolat revoluci (Osborn – Balmforth 2020). To Moskva popřela. Kvůli těmto pár příkladům proto nelze považovat bělorusko-ruské partnerství za spolupráci, která nemá svá úskalí. Lukašenkovy tendence k orientaci na západ a Putinovy urputné snahy přivlastnit si Bělorusko se stávají trhlinami tohoto vztahu.

Bezpečnostní dimenze: Vojenská spolupráce

Bezpečnostní, nebo spíše vojenská, spolupráce se řadí k prvním, která byla po rozpadu Sovětského svazu mezi těmito zeměmi uzavřena. Tato spolupráce zahrnuje společná vojenská cvičení, dohody o používání vojenského vybavení a rozmístění jednotek (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 21). Mezi poslední uzavřenou aktualizovanou dohodou patří dohoda z roku 2018, která tyto dvě země plně zavazuje ke spolenectví ve smyslu kolektivní obrany těchto dvou států (Marin 2020a: 8). Rusko připisuje západním hranicím vysokou důležitost, protože mnohokrát bylo

napadeno zahraničními jednotkami právě ze západu a často přes běloruské území (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 22).

Vstup tří pobaltských republik do NATO vzbudilo v Rusku strach kvůli integraci východních republik se západem (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 22). To vše je dodnes doprovázeno obavou z integrace Ukrajiny. NATO a jeho přiblížení k ruským hranicím je v ruské vojenské doktríně z roku 2014 nazváno dokonce vojenským riskem (The Embassy of the Russian Federation for the United Kingdom of the Great Britain and Northern Ireland 2014). Ve vojenské doktríně z roku 2021 se už NATO stává vojenským nebezpečím (Embassy of the Russian Federation in the kingdom of Thailand 2021) – pravděpodobně kvůli vojensky vypjaté situaci na hranicích s Ukrajinou.

Po vypuknutí ukrajinské krize v roce 2014 se zhoršila situace mezi NATO a Ruskem, a následně byla přerušena veškerá jejich spolupráce. NATO jasně počítá s členstvím Ukrajiny již od roku 2008 a od roku 2020 je jejím partnerem (NATO 2022). Vzhledem k blízkosti k ruským hranicím může toto partnerství vyvolávat v Ruské federaci obavy z ohrožení Severoatlantickou aliancí. Bělorusko je členem v Euroatlantické radě partnerství, ale nikdy nevyjádřilo úplný zájem o členství v Severoatlantické alianci. I NATO je kvůli diktátorskému režimu vůči Bělorusku skeptické, ale snaží se alespoň monitorovat vojenskou činnost na běloruském území (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 24).

Ekonomická dimenze

Obchodní a ekonomické vazby mezi Běloruskem a Ruskem jsou díky společné historii navázané velmi úzce. V roce 2019 představovaly státní podniky téměř 49 % běloruského HDP a jejich ekonomika je závislá na dotované ruské ropě, která je do země dodávána za levněji, a následně prodávána západním zemím. Tento obchod tvoří zhruba 30 % rozpočtu státní kasy (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 26). Je otázkou, zda je ruská kontrola a podpora běloruské ekonomiky pro Bělorusko přínosná a zda nezamezila vlastnímu vývoji, který mohl směřovat více kapitalistickým či západním směrem.

Běloruská ekonomika se od ostatních post-sovětských zemí výrazně liší absencí oligarchů ve společnosti a Lukašenko uchoval systém, ve kterém není prostor pro obchodní lobby (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 26). Na vývoji situace se západem a Ruskou federací jsou závislá nejen politická rozhodnutí, ale i ekonomické kroky. Ačkoli začal Lukašenko na počátku 21. století pochybovat o úzké spolupráci s Ruskem, využil *Union State* jako prostředek k získání kapitálové výpomoci výměnou za politické a vojenské ústupky na svém území (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 27).

Poté, co se stal Lukašenko prezidentem, pozastavil všechny tržní reformy a privatizaci a zaměřil se na přibližně 40 bývalých sovětských továren (na traktory, nákladní automobily, hnojiva i ropné rafinérie) a společností – Bělorusko vyrábělo stroje pro Rusko a vyváželo na západ ruskou ropu a hnojiva (OEC nedatováno). Ropa a zemní plyn byly dodávány z Ruska hluboko pod tržní cenou. Soukromý sektor tvořil stále pouhých 20-30 %, proto lze běloruskou ekonomiku 90. let přirovnat k poslední sovětské ekonomice (Åslund 2020). Díky ruské záchraně běloruské ekonomiky prodejem levnějšího uhlovodíku, který Bělorusko prodává do zahraničí, bylo Bělorusko uchráněno před ekonomickým šokem a zajistila tak Lukašenkovi získání stability a prosperity (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 12).

Původní myšlenkou *Union State* bylo sjednotit občanství, měnu a vlastně i území, avšak obě země si při vyjednávání dávaly pozor, kam spolupráce směřuje. Avšak například Lukašenkova opatrnost a neochota k modernizaci běloruské ekonomiky neznají příliš velkou důvěru ruské straně a pro Rusko by modernizace běloruské ekonomiky obnášela značné finanční dotace (Deen – Roggeveen – Zweers 2021: 27). Lukašenkův ostych vůči hlubší bělorusko-ruské integraci je často přisuzován strachu o běloruskou suverenitu a nezávislost. *Union State* nesplnil očekávání, která s sebou nesla ekonomickou integraci, ale spíše připomíná politický vynucovací nástroj k získávání výhod, který je využíván vzájemně.

2 Prezidentské volby 2020 a reakce vybraných světových aktérů

Jak už bylo zmíněno, pro autoritářský režim je typické, že uspořádané volby mají nesoutěživý charakter. To znamená, že opozice nemá ve volbách šanci zvítězit. Všechny autoritářské režimy, ve srovnání s demokratickými, podstatně omezují politické možnosti, které jsou občanům nabízeny (Galvis – Superti 2019: 1280). Cenzura, represe, zatýkání a vyloučení kandidátů z voleb jsou běžnými praktikami autoritářských zemí v době voleb. Také zabránění možnosti účasti mezinárodního monitoringu nad volbami a zneprístupnění volebních místností pozorovatelům, kteří se do Běloruska dostali, je silným ovlivňováním průběhu a výsledků voleb.

Volby do prezidentského úřadu byly vyhlášeny tři měsíce předem a to 8. května 2020. Již v prvním měsíci volebních kampaní byl zvýšen počet represí proti opozičním kandidátům, novinářům a aktivistům (Walker – Robinson 2020). Za účast na nepovolených shromážděních bylo zatčeno a až na 25 dní odsouzeno přes 100 demonstrantů a žurnalistů (Walker – Robinson 2020). Aby se mohli do prezidentských voleb přihlásit, museli si kandidáti sehnat během této krátké doby 100 tisíc podpisů od svých potenciálních voličů.

Podle oficiálních webových stránek Běloruské republiky kandidovalo na prezidentský post v srpnových volbách v roce 2020 pět kandidátů. Mezi tyto kandidáty bylo rozděleno 5 818 965 hlasů, což tvoří neuvěřitelnou volební účast – 84,27 % občanů. Mezi kandidáty na prezidenta patřil také Sergei Cherechen, který předsedá Běloruskému sociálnímu demokratickému shromáždění a ve volbách získal nejmenší počet hlasů – pouhých 1,14 %, což představuje necelých 67 tisíc lidí. Ne o moc úspěšnějším se stal Andrei Dmitriyev, který získal 1,21 % hlasů, které byly vhozeny přibližně 70 tisíci voliči. Jednou ze dvou žen v kandidující pětce byla poslankyně Anna Kanopatskaya, která získala 1,68 %, což představuje necelých 98 tisíc občanů (Official website of the Republic of Belarus 2020a).

Nejdůležitějšími kandidáty jsou vítěz a obhájce prezidentského postu Alexandr Lukašenko a opoziční kandidátka Světlana Tichanovská, která získala 10,09 % hlasů, které představují necelých 588 tisíc voličů (Official website of the Republic of Belarus 2020a). Se zřetelným rozdílem, a to o 70 %, vyhrál nad demokratickou kandidátkou Alexandr Lukašenko.

Nelze však vynechat podstatnou informaci – kandidátů mělo být původně osm. Dvěma hlavními Lukašenkovým rivalům byla registrace do běloruských prezidentských voleb zakázána úplně. Prvním potenciálním kandidátem byl Viktor Babariko, kterému nebyla registrace umožněna kvůli údajným finančním nesrovnalostem a zprávám, že jeho kampaň byla financována zahraničními zdroji (Walker – Robinson 2020). V červnu 2020 byl zatčen a zadržován ve vazebním středisku běloruské bezpečnostní služby (KGB) v hlavním městě Minsku. Přibližně o rok později, v červenci 2020, byl odsouzen ke 14 létům vězení (Kyseliová – Tétrault-Farber 2021).

Valery Tsepkalo nebyl registrován, jelikož údajně nezískal 100 tisíc podporujících podpisů nutných k registraci, a protože příjmové a majetkové přiznání Tsepkalovy manželky údajně obsahovalo nepřesnosti (Official website of the Republic of Belarus 2020b). Možností, jak se zbavit protivníka ve volbách, bylo mnoho a vždy se nějaká využila v praxi. Posledním, a pravděpodobně i nejznámějším, kandidátem do prezidentského úřadu byl manžel Světlany Tichanovské – aktivista a hvězda mediální sítě YouTube – Sergej Tichanovský. Ten byl na základě obvinění z podněcování násilí proti policii zatčen a v prosinci roku 2021 odsouzen k trestu vězení na 18 let (BBC 2021). Tichanovská se po jeho zatčení rozhodla kandidovat místo něj. Do jejího týmu se přidala žena Valeryho Tsepkaly – Veronika a manažerka kampaně – Viktora Babarika Maria Kolesnikova (Walker – Robinson 2020).

Po volbách přišlo období, ve kterém se lidé nesouhlasící s výsledkem a průběhem voleb rozhodli vyjádřit odpor. Státisíce osob všech věkových i sociálních skupin vyšly s nadějí politické změny do ulic, aby protestovaly proti výsledkům voleb. Obrovské davy v ulicích běloruských měst byly od počátku běloruské nezávislosti

nevídaným úkazem (Robertson 2022: 1). Organizace protestu není v Bělorusku kvůli cenzuře informací snadná, proto lidé využili sociální síť Telegram, která měla zamezit odhalení šíření informací tzv. end-to-end šifrováním (Robertson 2022: 2). Pokojné protesty byly běloruskými bezpečnostními složkami potlačovány použitím nadměrné síly a gumových projektilů, omračujících granátů, slzného plynu a slepé munice. Pořádková policie zadržela během čtyř dnů téměř 7 000 demonstrantů a přihlížejících. Zadrženi byli vězněni v nelidských a ponižujících podmínkách, stovky z nich byli mučeni nebo s nimi bylo zacházeno špatně jiným způsobem. Důsledkem policejních akcí nejméně tři demonstranti v srpnu zemřeli (Human Rights Watch 2021).

Propuštění demonstranti, kteří byli při demonstracích zadrženi, popsali bití, dlouhodobé stresové pozice, elektrické šoky a minimálně v jednom případě také znásilnění. Policie držela zadržené demonstranty celé dny v přeplněných celách, často jim odpírala jídlo, vodu, lékařskou pomoc a přístup na toaletu. Ředitel Human Rights Watch, Hugh Williamson, je přesvědčen, že běloruská vláda překonala v minulém roce svůj vlastní strašlivý rekord v brutalitě a represích (Human Rights Watch 2021). Světové reakce jsou silně ovlivněny právě tím, k čemu v Bělorusku po volbách docházelo. Státy a mezinárodní organizace reagovaly uvalením přísných sankcí.

2.1 Mezinárodní dozor nad volbami

OBSE je světově největší regionální bezpečnostní organizací, která se snaží pomocí politického dialogu zajišťovat stabilitu, mír, bezpečnost a demokracii. Jednou z institucí OBSE je Úřad pro demokratické instituce a lidská práva (ODIHR – Office for Democratic Institutions and Human Rights), která *„poskytuje podporu, pomoc a odborné znalosti zúčastněným státům a občanské společnosti na podporu demokracie, právního státu, lidských práv a tolerance a nediskriminace. ODIHR sleduje volby, přezkoumává legislativu a radí vládám, jak rozvíjet a udržovat demokratické instituce.“* (OSCE nedatováno). Jedná se o aktéra, který chyběl

při prezidentských volbách v Bělorusku, čímž nebylo dohlíženo na spravedlnost a svobodu tamních voleb.

OBSE plánovalo vypravit skupinu, která měla za úkol monitorovat řádný chod běloruských prezidentských voleb. Aby však mohla být skupina vypravena a organizace stihla zařídit vše nezbytné, je pořádající zemí třeba zaslat oficiální pozvánku alespoň dva měsíce dopředu (OSCE 2020a). Vzhledem k pozdnímu zaslání pozvánky informovala ředitelka OBSE běloruské Ministerstvo zahraničních věcí, že ODIHR se nezúčastní pozorování chodu a klíčových aspektů voleb (OSCE 2020a). Poprvé od roku 2001 ODIHR nemonitorovala volby v Bělorusku. Například tisková mluvčí EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, Nabila Massrali, sdělila svou obavu z toho, že absence monitoringu může mít negativní dopad na transparentnost voleb a že zdánlivě svévolné vyřazení kandidátů z volebního procesu podkopává demokratickou povahu těchto prezidentských voleb (Euronews 2020).

Doba vypravování mise trvá průměrně 6 až 7 týdnů, proto bylo pro ODIHR nereálné zařídit vše nezbytné pro uskutečnění monitoringu (Euronews 2020). Nabízí se možnost, zda by nešlo poslat menší pozorovací misi, to by však nebylo nápomocné, jelikož velikost mise neovlivňuje čas příprav. Mezi misijní přípravy, které jsou časově náročné, patří hledání ubytování, pronájem kanceláří, koupě vybavení, nalezení místních asistentů a také vyzpovídání místního lidu (Euronews 2020).

Jedna organizace však přece jen na volby v Bělorusku dohlížela. Tou organizací bylo Společenství nezávislých národů (CIS neboli The Commonwealth of Independent States), které sídlí v Moskvě a sdružuje bývalé členy SSSR. Mise SNS nezaregistrovala žádné skutečnosti, které by mohly zpochybnit legitimitu prezidentských voleb (Official website of the Republic of Belarus 2020c). Sergej Labeledev, výkonný tajemník SNS, dokonce prohlásil, že „*volby byly otevřené, soutěživé a zajistily svobodné vyjádření vůle občanů Běloruska*“ (Official website of the Republic of Belarus 2020c). Je třeba si uvědomit, že SNS je ovládané Moskvou a lze tak pochybovat o objektivitě. Katya Gloud, bývalá účastnice misí ODIHR

v Bělorusku, sdělila, že SNS nestráví v dané zemi tolik času jako ODIHR a ani nedisponuje takovým počtem pracovníků, a proto není pravděpodobné, že proces monitoringu je zpracován důkladně (Euronews 2020).

Vedle SNS se voleb zúčastnili také nezávislí pozorovatelé volební monitorovací kampaně Honest people, kteří však byli v průběhu předčasných voleb pozatýkáni (Radio Free Europe 2020). 4. srpna 2020, v první den předčasných prezidentských voleb, zaznamenali tito pozorovatelé přes dva tisíce porušení volebního zákona. Bylo to například zablokování nezávislých pozorovatelů ve volebních místnostech a neumožnění sledovat, zda jsou volební boxy řádně zapečetěny, než budou odebrány ke sčítání hlasů (Radio Free Europe 2020). Pokud se nezávislé pozorovatelské skupiny k volebnímu procesu dostaly, byly zadrženy a konce voleb se na svobodě nedočkaly. O monitoring se snažily také skupiny, kterým nebyl vstup do volebních místností vůbec umožněn (Radio Free Europe 2020).

ODIHR po volbách okamžitě vyzýval k dialogu a naléhal na úřady, aby se zdržely násilí a poctivě informovaly o podrobných volebních výsledcích ze všech volebních místností (OSCE 2020b). Předcházely tomu obavy z nepřiměřených útoků proti demonstrantům a obavy z administrativních pochybení při sčítání hlasů. Jelikož shromažďování a svoboda projevu jsou základními lidskými právy zásadními pro rozvoj demokratické společnosti, ODIHR vyzval k vyšetření policejní brutality, která způsobila mnoho zranění, a také k propuštění všech zadržovaných aktivistů, novinářů nebo nezávislých pozorovatelů (OSCE 2020b).

2.2 Reakce světových aktérů

Reakcí na výsledky prezidentských voleb se okamžitě po jejich oznámení objevilo velké množství. Pokud se podíváme do řad vysokých představitelů Evropské unie, nalezneme vyjádření mnoha důležitých osob světové politiky. Názory na výsledky voleb se shodují a je znát, že Evropská unie a většina jejích členů zastává v tomto ohledu jednotné stanovisko. Bude představena reakce Ursuly Von der Leyen, Charlese Michela nebo Angely Merkel. Zároveň je nutné zmínit postoj Spojených států amerických k povolební situaci v Bělorusku, jelikož nebyl tak důrazný

a jednoznačný jako u představitelů Evropské unie. Také budou představeny reakce maďarské vlády, protože se od zbytku reakcí Evropské unie liší a přiklání se k Bělorusku.

19. srpna 2020 se po videokonferenci se členy Evropské rady o povolební situaci v Bělorusku konala velká tisková konference předsedkyně Evropské komise – Ursuly Van der Leyen a předsedy Evropské rady – Charlese Michela. První slova Ursuly Von der Leyen¹ zněla: „*Běloruský lid chce změnu. A chce ji hned*“. Toto bojovné heslo se objevilo i na jejím Twitteru, na kterém ve zkratce shrnula svou řeč z tiskové konference, aby se myšlenka proslovu šířila mezi veřejnost. „*Evropská unie stojí za běloruským lidem.*“ tato poslední část Tweetu dala jasně najevo, jaký postoj vůči Bělorusku zaujímá. Na tiskové konferenci vzdala čest běloruskému odvážnému lidu, který se ve velkém počtu rozhodl dát najevo svůj názor v ulicích a který bojuje za propuštění zajatých lidí. Zasadila se o svobodu slova a shromažďování, na které má běloruský občan nárok. „*A chtějí demokracii a nové prezidentské volby, protože tyto nebyly ani svobodné, ani spravedlivé.*“ zaznělo o povolební běloruské situaci.

Von der Leyen v proslovu předložila běloruskému lidu tři jasné zprávy, ve kterých dává najevo podporu běloruské demokracii. První zprávou je, že Evropská unie a celá Evropa stojí za těmi, kteří touží po základních svobodách a demokracii. Druhá zpráva sdělovala uvalení sankcí na všechny osoby odpovědné za násilí, represe a falšování výsledků voleb a že nelze akceptovat odpověď úřadů násilím poté, co běloruský lid pokojně vyšel do ulic. Ve třetí zprávě mluví o připravenosti Evropské unie doprovodit pokojné předání demokratické moci v Bělorusku.

V další části proslovu se dostalo na finanční a jinou pomoc, kterou Evropská unie Bělorusku poskytuje prostřednictvím Východního partnerství. „*Nyní je však důležitější než kdy jindy být tu pro běloruský lid a přeprogramovat peníze pryč od úřadů*

¹ Veškeré přímé i nepřímé citace Ursuly von der Leyen v této kapitole jsou čerpány z přepisu tiskové konference nalezeného na webových stránkách Evropské rady, v pramenech označen jako: (European Commission 2020).

a směrem k občanské společnosti a zranitelným skupinám. Evropská komise nyní zmobilizuje dalších 53 milionů EUR na podporu běloruského lidu v těchto náročných časech.“ sděluje Ursula Von der Leyen dosti radikální změnu v oblasti podpory Běloruska. Peníze poputují na oběti státních represí a násilí, na nezávislá média, ale také na podporu zdravotnictví a malých a středních podniků zasažených pandemií Covid-19.

Dalším krokem je uvalení sankcí na ty, kteří stojí za zmanipulováním voleb a brutálním a násilným potlačením demonstrantů. Von der Leyen však zmínila, že je důležité sankce promyslet tak, aby byly mířeny proti konkrétním osobám a neublížily běloruskému lidu. Dále přichází snaha o dialog úřadů s opozicí, kde je zmíněn přínos organizace OBSE, která ho má zprostředkovávat. Evropské unii jde o pokojné předání moci do demokratických rukou. Na závěr proslovu zdůrazňuje, že nepokoje v Bělorusku se týkají pouze běloruských záležitostí, nikterak záležitostí zahraničních, a že EU stojí za běloruským lidem. Z toho lze vyvodit, že EU podpoří obyvatelstvo, ale do politických záležitostí nebude radikálně zasahovat. Tento stručný, avšak naprosto výstižný, proslov je zakončen jakýmsi poselstvím pro Bělorusko: *„O budoucnosti Běloruska musí rozhodnout běloruský lid v Bělorusku. Musí růst zevnitř.“*

Předseda Evropské rady Charles Michel uvedl, že EU neuznává výsledek voleb a vyzval Lukašenka k propuštění zadržených aktivistů, novinářů a demonstrantů (Banks 2020). Michel vyzval běloruské úřady, *„aby našly cestu z krize ukončením násilí, deeskalací a inkluzivním národním dialogem. Pouze mírový a demokratický proces podporovaný nezávislými a svobodnými médii a silnou občanskou společností může poskytnout udržitelná řešení.“* (Banks 2020).

Nyní již bývalá německá kancléřka, Angela Merkel, se ztotožnila s názory Ursuly Von der Leyen, avšak zdůraznila, že zahraniční intervence nenapomohou navázání dialogu mezi úřady a běloruskými občany (Banks 2020). Angela Merkel se dokonce pokusila telefonicky spojit s vítězem voleb Lukašenkem, avšak ten s ní odmítl mluvit (Erlanger 2020). S názorem Angely Merkel souhlasí

i David Sassoli, bývalý předseda Evropského parlamentu, který dodává, že Evropa má důvod k obavám z eskalujících represí a vojenských intervencí, ale předává jasný vzkaz, že Evropu není možné rozdělit. Evropané jsou jednotní a nyní je o to víc sjednocuje znepokojení z běloruského dění (Banks 2020). EU, včetně Visegrádské čtyřky, požaduje propuštění vězňů a uspořádání nových a spravedlivých prezidentských voleb (Erlanger 2020). Ačkoli celý západ neuznal Lukašenka spravedlivým vítězem voleb, například Izrael jej podpořil a izraelský prezident Rivlin mu v den běloruské nezávislosti srdečně gratuloval (Sokol – Lis 2021).

Jak už bylo zmíněno, většina států Evropské unie zastává v tomto ohledu stejné stanovisko. Lze však najít stát Evropské unie, který se svým postojem mírně odlišuje. Za Maďarsko nalezneme reakce nejen ministra zahraničních věcí a obchodu – Pétera Szijjárta, ale také reakci předsedy vlády, o kterém je nyní v kontextu Maďarska slyšet více než o prezidentu země, Viktoru Orbána. Maďarský předseda vlády urguje EU, aby zahájila dialog s Běloruskem, aby bylo do budoucna možné budovat vzájemné vztahy například i v rámci Východního partnerství (Holroyd 2020). Viktor Orbán dokonce lobbuje za odvolání sankcí, které byly a jsou na Bělorusko uvaleny. Je přesvědčen, že nelze budovat společné partnerství mezi EU a Běloruskem, pokud jsou jedním na druhého uvaleny sankce (EURACTIV 2020).

Reakce Spojených států amerických vychází spíše od zástupců Trumpovy vlády nebo Bílého domu. Tisková tajemnice prezidenta Donalda Trumpa, Kayleigh McEnanyová, uvedla, že zastrahování opozičních kandidátů a zadržování pokojných demonstrantů patří k mnoha faktorům, které maří proces demokracie a vyzývá běloruskou vládu, aby respektovala právo pokojného shromažďování bez užití státních sil. (U.S. Embassy in Belarus 2020). Náměstek státního tajemníka, Stephen Biegun, se hned 24. srpna 2020 sešel s opoziční kandidátkou Světlanou Tichanovskou a po setkání oznámil, že účelem setkání bylo naslouchat tomu, co běloruský lid chce, avšak Spojené státy americké se nebudou angažovat ve vývoji běloruských událostí (Wallcot 2020).

Donald Trump pouze oznámil, že USA sleduje hroznou situaci v Bělorusku, avšak tím jeho vyjádření k probíhajícím událostem skončilo (Wallcot 2020). Jeden z amerických úředníků dokonce prohlásil, že *„je pravda, že prezident věnuje málo, pokud vůbec nějakou, pozornost událostem v Bělorusku, a neexistuje nic, co by tím připomínalo americkou politiku“*. Nepovažuje to však za přímo negativní záležitost, jelikož si nemyslí, že by činnost Ameriky měla nějakou možnost změnit výsledek voleb (Wallcot 2020).

2.3 Sankce uvalené na Bělorusko po prezidentských volbách 2020

Mezinárodní sankce jsou oblíbeným politickým nástrojem používaným zeměmi k donucení cíle, aby splnil jejich požadavky (Hultman – Peksen 2017: 1316), a patří k nezbytným metodám řešení mezinárodních konfliktů. Po prezidentských volbách, které byly doprovázeny masivním zatýkáním, násilím, represemi a obecně nedodržováním základních práv a svobod, se západ ozýval se svými nesouhlasy s konáním státní moci vůči svým obyvatelům. Jelikož Evropská unie neuznala běloruské prezidentské volby ani za spravedlivé, ani za svobodné, rozhodla se od října 2020 zavést vůči Bělorusku omezující opatření (European Council 2021). Účelem těchto sankcí je vyvinout tlak na politické elity, aby již nedocházelo k násilí a represím, aby byli propuštěni političtí vězni a také aby byl zahájen dialog se společností (European Council 2021).

Omezující opatření zavedené Evropskou unií (European Council 2021) jsou:

- zákaz cestování = brání osobám uvedeným na seznamu ve vstupu na území EU nebo v průjezdu přes území EU,
- zmrazení aktiv = užívá se proti finančním prostředkům nebo hospodářským zdrojům uvedených osob. Občané a společnosti EU mají navíc zakázáno zpřístupňovat finanční prostředky sankciovaným jednotlivcům a subjektům.

Za cíl prvních sankcí bylo označeno 183 jednotlivců a 26 subjektů. Tyto osoby byly identifikovány jako odpovědné za represe a zastrasování pokojných

demonstrantů, členů opozice a novinářů během prezidentských voleb v Bělorusku v roce 2020, jakož i za nesprávný průběh volebního procesu (European Council 2021).

Následně představila Evropská unie pět „balíčků sankcí“. První sankce byly uvaleny proti 40 jednotlivcům na počátku října 2020. Tito jednotlivci byli identifikováni jako osoby odpovědné za násilí při volbách a za samotný zmanipulovaný průběh voleb. Týkal se jich zákaz cestování a byla jim zmražena aktiva. Stejně jako Evropská unie jednalo i USA, Norsko, Švýcarsko a Velká Británie (Åslund – Hagemeyer 2021: 7). Druhý a třetí balíček sankcí byl uvalen 6. a 17. prosince a pro potrestané měl stejné dopady, pouze se rozšířil na více osob – sankce byly nyní uvaleny na 84 osob a 7 subjektů (Åslund – Hagemeyer 2021: 7).

23. května 2021 došlo k velkému zhoršení vztahů mezi Evropskou unií a Běloruskem poté, co na rozkaz Alexandra Lukašenka přinutila běloruská stíhačka přistát letadlo společnosti Ryanair na území Běloruska, i když mělo při své cestě do Lotyšského Vilniusu běloruským vzdušným prostorem pouze prolétat. Důvodem únosu tohoto letadla bylo zatčení novináře Ramana Prataseviče, který veřejně vystupuje proti Lukašenkově způsobu vládnutí a účastnil se několika demonstrací. Vzhledem k vážnosti situace jednala EU rychle a zasedala ihned 24. května. Čtvrtého června byl vyhlášen nejen zákaz vstupu běloruských letadel do vzdušného prostoru EU, ale i zákaz letů do Běloruska (Åslund – Hagemeyer 2021: 8). Ukrajina, USA a mnoho dalších zemí učinilo velice podobná opatření (Åslund – Hagemeyer 2021: 8). Vzhledem k tomu, že Lukašenko omezil pozemní hraniční přechody do zemí EU a na Ukrajinu, létání bylo pro obyčejné Bělorusy hlavním prostředkem k opuštění Běloruska (Åslund – Hagemeyer 2021: 8).

Důsledkem těchto událostí byl vyhlášen čtvrtý sankční balíček za přetrvávající represe a nucené přistání letadla společnosti Ryanair. Tento balíček se rozšířil na 166 osob a 15 subjektů. Tyto sankce se od předchozích liší tím, že jsou koordinované EU, USA, Velkou Británií a Kanadou, tím se stávají sankcemi mezinárodními, čili účinnějšími (Åslund – Hagemeyer 2021: 8). Z osmi podniků ve čtvrtém balíčku je pět v soukromém vlastnictví Lukašenkových společníků a přátel.

Dne 24. června pokračovala EU v uvalování, tentokrát sektorových, sankcí v pěti oblastech: finance, vývoz ropných produktů, vývoz zbraní, vývoz tabáku a vývoz uhličitanu draselného neboli potaše (Åslund – Hagemeyer 2021: 8), jehož je Bělorusko druhým největším vývozcem na světě (Geron 2021). Ačkoli zbylé státy čekaly s uvalením sankcí na symbolický 9. srpen, tak je lze považovat za koordinované (Åslund – Hagemeyer 2021: 8).

Sankce čtvrtého sankčního balíčku byly mnohem přísnější než jakékoli předchozí. Ačkoli se zákaz vývozu pouze ropných produktů, ne ropy, a pouze 15–20% vývozu potaše může zdát jako malý zásah, tvoří minimálně 60 % exportu na západ (Åslund – Hagemeyer 2021: 8). Mezi další, sankcemi postižené, patří státní banky, kdy sankce blokují vydat Bělorusku více dluhopisů a akcií. Evropská unie navíc zakazuje prodej jakýchkoli technologií, které by mohly být užity k represím a násilím, běloruským státním orgánům, (Åslund – Hagemeyer 2021: 9).

V létě 2021 EU, USA, Velká Británie a Kanada koordinovaně sankcionovaly Lukašenkovy partnery neboli „peněženky“ (energetické, tabákové, stavební), jak je nazývalo ministerstvo financí USA (U.S. Department of Treasury 2021). Za Trumpovy vlády nevěnovala USA Bělorusku význačnou pozornost, přesto uvalila v prosinci 2020 sankce na čtyři hlavní státní orgány, které porušovaly lidská práva: Ústřední komisi Běloruské republiky pro volby a pořádání republikánského referenda, Minskou policejní jednotku zvláštního určení (Minsk OMON), hlavní vnitřní ředitelství pro záležitosti výkonného výboru města Minsk (GuVD Minsk) a KGB Alpha (Åslund – Hagemeyer 2021: 10). Za Bidenovy administrativy USA ještě zpřísnila a zvýšila svá vízová omezení z 16 osob na 109 a přidala na seznam 5 subjektů (Åslund – Hagemeyer 2021: 10).

3 Ruské reakce na prezidentské volby 2020 v Bělorusku na příkladu Vladimira Putina

Vztah mezi ruským prezidentem Putinem a běloruským prezidentem Lukašenkem je převážně pragmatického rázu. Vzhledem k velikosti ekonomik není těžké pochopit, že Bělorusko z tohoto partnerství ekonomicky těží a Rusko je tím, kdo běloruský stát a jeho ekonomiku finančně dotuje (Fischer 2020). Nelze však říci, že by z tohoto vztahu profitovalo pouze Bělorusko. Partnerství těchto dvou zemí je nejen z vojenského hlediska výhodné i pro Ruskou federaci. Jejich vztah značně komplikuje Lukašenkovo odmítání prohloubení integrace s Ruskou federací. Základ této integrace tvoří právě již zmiňovaný *Union State*.

Alexandr Lukašenko si velice dobře uvědomuje svou pozici – do prezidentských voleb o hlubší spolupráci neusilovalo pouze Rusko, ale i Evropská unie a západní státy, které svou pomocí a integrací doufaly ve zvrát běloruské politické situace. Lukašenko využíval toho aktéra, který mu mohl přinést více výhod či lepší podmínky. Pokud západ uzná činy běloruského státu jako zásah proti lidským právům a svobodám a uvalí na něj sankce a jiné tresty jako např. zákaz vstupu běloruských aerolinek do evropského vzdušného prostoru, pak se Lukašenkův zájem obrací na východní stranu svých hranic – k Rusku. Když je však Putinova snaha o integraci příliš agresivní, Lukašenko ví, že může pohrozit navázáním rozhovorů s evropskými a dalšími západními zeměmi. Je to velice vypočítavá strategie, která zatím funguje.

Není tajemstvím, že Putin s Lukašenkem jako osobností příliš nesympatizuje a jeho záměry jsou spíše pragmatické a strategické (Allison – White – Light 2006: 489). Vzhledem k tomu, že Bělorusko je pod vedením Lukašenka Putinovi otevřené a v jisté míře plně spolupracující, byl Putin s výsledkem voleb spokojen. Po volbách Putin přednesl další plány o hlubší integraci mezi Běloruskem a Ruskem, kterými si, díky dobrým vztahům s prezidentem Lukašenkem, posiluje už tak silnou pozici na běloruském území (Osborn – Balmforth 2020).

Putin se k výsledkům běloruských voleb vyjádřil hned druhý den po zveřejnění výsledků. V prohlášení na svých oficiálních webových stránkách sdělil, že doufá, že „*Lukašenkova vláda usnadní další rozvoj vzájemně prospěšných rusko-běloruských vztahů ve všech oblastech, užší spolupráci v rámci Union State, rozsáhlou integraci v rámci Euroasijské hospodářské unie a SNS, a vojenské a politické vazby v rámci Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti. Tyto snahy bezpochyby slouží hlavním zájmům bratrských národů Ruska a Běloruska.*“ (President of Russia 2020a).

V srpnu následovaly minimálně dva oficiální telefonní rozhovory. V prvním telefonním rozhovoru po prezidentských volbách informoval Lukašenko Putina o situaci v Bělorusku a oba vyjádřily přesvědčení, že všechny problémy spojené s volbami budou brzy vyřešeny, a že šlo pouze o pokus destruktivních sil využít tyto problémy k poškození vzájemně prospěšných vztahů obou zemí v rámci *Union State*. Po návratu 32 Rusů, kteří byli zadrženi v Bělorusku, do vlasti dále kladně zhodnotili úzkou a úspěšnou spolupráci státních orgánů. Opět se utvrdili v pokračující úzké spolupráci a v navazování užších bratrských vztahů obou zemí (President of Russia 2020b). Po volbách obvinil Kreml z organizace protestů Západ a demonstranti jsou Putinem vyobrazováni jako protiruští podporovaní Západem (Rainsford 2020). Při rozhovoru nedala ani jedna strana najevo, že by byly, byť minimálním způsobem, narušeny jejich vzájemné vztahy (Brolík 2020a). Druhý telefonní rozhovor byl uskutečněn se záměrem pográtulovat Lukašenkovi k narozeninám a dohodnout srpnové setkání v Moskvě. Nechybělo ani utvrzení ve společné snaze budovat bělorusko-ruské partnerství a „*rozšiřovat tak vzájemně výhodnou spolupráci ve všech oblastech.*“ (President of Russia 2020c).

Dohodnuté setkání se neuskutečnilo v srpnu v Moskvě, ale v rezidenci Bocharov Ruchej v Soči 14. září 2020, více než měsíc po uskutečnění běloruských prezidentských voleb. Putin svými úvodními slovy² opět gratuloval Lukašenkovi

² Veškeré přímé i nepřímé citace prezidenta Vladimira Putina a Alexandra Lukašenka v této kapitole jsou čerpány z přepisu konverzace během společného setkání nalezeného na webových stránkách prezidenta Ruské federace, v pramenech označen jako: (President of Russia 2020d).

k výhře prezidentských voleb a popřál mu vše nejlepší a hodně úspěchů. Uvedl, že si je vědom vnitropolitického vývoje, který souvisí s těmito volbami, a zdůraznil ruské stanovisko: „*jsme pro Bělorusy samotné, bez jakýchkoli návrhů a nátlaku zvenčí, v klidu a ve vzájemném dialogu tuto situaci vyřešíme a dojdeme ke společnému rozhodnutí, jak si zorganizovat práci v budoucnu.*“.

„Rusko je i nadále odhodláno dodržovat všechny naše dohody, včetně dohod vyplývajících ze Smlouvy o Union State a Smlouvy CSTO. Bělorusko považujeme za svého nejbližšího spojence a samozřejmě, jak jsem vám mnohokrát řekl v našich telefonických rozhovorech, dostojíme všem svým závazkům.“

Tato Putinova slova potvrzují běloruskému prezidentovi i vládě plnou podporu. Vyjadřuje se i k ekonomice, kdy připomíná, že 50 % zahraničního obchodu je spojeno právě s Ruskem, a že v Bělorusku působí přes dva a půl tisíce podniků s ruským kapitálem. Ruský i běloruský trh a obchod byl, stejně jako ve zbytku světa, ovlivněn epidemií koronaviru Covid-19, a i společná obnova ekonomiky je jedním z témat Putinova proslovu. Jediným posunem v hospodářské integraci je mezivládní dohoda o vývozu běloruských ropných produktů přes ruské přístavy v Baltském moři, ke které však došlo pravděpodobně spíše kvůli zhoršení vztahů mezi EU a Běloruskem. Žádné další nové programy *Union State* nejsou tvořeny, dochází pouze k přejmenovávání již existujících (Moshes – Nizhnikau 2021).

V proslovu, který zahájil toto setkání, přišla řeč i na vojenská cvičení, která se místo roku 2019 konala na běloruském území v roce 2020. Putin svými slovy ujišťoval, že se jedná o rutinní cvičení a ruští vojáci se po dokončení vrátí na své pozice v Rusku. Bezpečnostní a obranná spolupráce se zintenzivnila, ale nedosáhla vyšší úrovně. Minsk hostí pravidelné návštěvy klíčových ruských bezpečnostních činitelů. Bezpečnostní a zpravodajské složky zvýšily výměnu informací a koordinaci své činnosti. Byly provedeny společné speciální operace, které v Moskvě v dubnu 2021 vyústily mimo jiné v zatčení běloruských opozičních aktivistů. Nová dohoda mezi běloruským ministerstvem vnitra a Rosgvardiou (Národní gardou Ruské federace) nyní stranám umožňuje provádět širokou škálu donucovacích operací na území druhé strany. Rusko také pomáhá s modernizací běloruských

ozbrojených sil, zejména její protivzdušné obrany. V říjnu 2020 byla podepsána dohoda o společné protivzdušné obraně hranic *Union State*. Prodloužil se pronájem dvou ruských vojenských objektů na území Běloruska, avšak žádné nové vojenské základny se neplánují (Moshes – Nizhnikau 2021).

Během zahájení dialogu, které se neslo v přátelském duchu, Alexandr Lukašenko ve své odpovědi odvětil, že situace v Bělorusku je naprosto klidná. Zmínil, že v době dezinformací a mediálních konfrontací nelze věřit tomu, co se píše v médiích. Měl na mysli povolební dění v Minsku a ostatních městech, při kterém prý násilí nebylo užito. Zmínil, že situaci nezlehčuje, ale občas se nad ní pousměje. Putina hodlá informovat o situaci v Bělorusku a je rád za jeho podporu. Je paradoxní, že Putin nabízel Bělorusku pomoc s demonstranty a byl ochoten vyslat ruské bezpečnostní složky, ale v tomto oficiálním rozhovoru bylo násilí zcela zamlčeno a odmítnuto. Ruské bezpečnostní složky jako takové zakročit nemusely, avšak nejvyšší ruští bezpečnostní představitelé pomáhali koordinovat reakce režimu vůči demonstrantům a jiným formám odporu a ruští profesionálové posílili propagandistické složky režimu (Moshes – Nizhnikau 2021).

Rusko nabídlo zcela jinou, poměrně nenápadnou, formu pomoci. Poté, co zaměstnanci státní televize vstoupili do stávkou a přidali se k demonstrantům, byli okamžitě nahrazeni ruskými pracovníky, kteří byli v krátkém čase letecky dopraveni do země (Brolík 2020b). Necelé dva týdny od ukončení voleb oznámil prezident Ruské federace v televizi, že na žádost prezidenta Lukašenka vyčlenilo Rusko speciální oddíly ruské policie, které byly vyslány do Běloruska, a které by měly být využity v případě zhoršení bezpečnostní situace. Například kdyby extremisté začali rabovat, zapalovat auta nebo obsazovat státní budovy (Šafaříková 2020).

Nejen prezident Putin projevil Lukašenkovi svou plnou podporu. Například ruský ministr zahraničních věcí, Sergej Lavrov, obvinil Západ z vměšování se do Běloruských záležitostí (Wion 2020) a při setkání s běloruským ministrem zahraničí vyjádřil ruskou podporu a ujištění o pomoci s normalizací povolební situace (TASS 2020). Premiér Ruské federace, Michail Mišustin, prohlásil, že by si Bělorusko

nemělo nechat zasahovat do vnitřních záležitostí ostatními zeměmi, ale mělo by bránit vlastní suverenitu a integritu svého území (Reuters 2020). Tato slova byla pravděpodobně mířena směrem k západním státům, protože zásah Ruska je také zásahem zvenčí a vztahy s ním jsou naopak prohlubovány.

V říjnu 2020, necelé dva měsíce po volbách, se Bělorusko ohradilo proti sankcím uvaleným Evropskou unií a pohrozilo revizí diplomatických vztahů země se zeměmi EU a odstoupením od partnerských programů. Rusko v této akci Bělorusko podpořilo a oznámilo, že také hodlá uvalit sankce proti evropskému bloku. Mluvčí ruského ministerstva zahraničí, Maria Zacharovová, kritizovala krok EU a uvedla, že běloruský seznam odvetných sankcí, který vstoupil v platnost, bude automaticky použit i Ruskem. Odvolala se při tom na závazky vyplývající z unijní dohody *Union State* mezi Běloruskem a Ruskem. Mluvčí běloruského ministerstva zahraničí, Anatolij Glaz, sdělil novinářům, že Bělorusko odvolalo své velvyslance z Polska a Litvy, a vyzval tyto země, aby odvolaly své diplomaty z běloruského území. Došlo k tomu poté, co Polsko a Litva zkritizovaly Lukašenkovo vítězství v prezidentských volbách a následné užití násilí a represí (Karmanau 2020).

Dlouhodobá spolupráce s Ruskou federací již Bělorusku přinesla mnoho finančních výhod a po volbách tomu není jinak. Na zářijovém setkání prezidentů Putin sdělil, že Bělorusku poskytne částku 1,5 milionu amerických dolarů, která by měla napravit srpnovou situaci, při které o tuto částku Bělorusko přišlo ve zlatě a devizových rezervách, aby podpořilo svou měnu rublu (Soldatkin 2020). Utvrzení běloruské závislosti na Rusku potvrzuje i minská politoložka, Valerija Kasťuhová, která vyslovila predikci, že Bělorusko svým násilným chováním přišlo o navázaný dialog a kladný vztah se Západem a zároveň o možnost pokračovat ve vydírání Ruska ve svůj prospěch (Brolík 2020b).

Velice podstatným a překvapivým faktem je, že Rusko se po volbách zdrželo vměšování do běloruského domácího politického procesu, což předurčilo zachování Lukašenkova monopolu na rozhodování v zemi. Bylo upuštěno od ústavních změn, na kterých ruská strana trvala, a bylo rozhodnuto, že žádné ruské straně nebude

dovolena registrace na běloruské politické scéně. Kandidát, který byl podle spekulací podporován Ruskem, ředitel Belgazprombank Viktor Babariko, byl zatčen a na jeho firmu byla ruskou společností Gazprom, i přes její počáteční nesouhlas, uspořádána razie (Moshes – Nizhnikau 2021).

I po volbách nabízelo Rusko nadále Bělorusku dost prostředků na udržení režimu. V prosinci 2020 a červnu 2021 vyplatilo Rusko ze svého mezivládního rozpočtu dvě půjčky ve výši 500 milionů amerických dolarů. V červenci 2021 byla dohodnuta další půjčka, která měla kompenzovat ruský daňový manévr v ropném průmyslu. Ceny plynu a ropy, které se v letech 2015-2020 každoročně zvyšovaly, byly na roky 2021 a 2022 zmrazeny. Ruští zprostředkovatelé přitom údajně pomáhají svým běloruským protějškům obejít ekonomické sankce EU. Rusko se také zavázalo poskytnout běloruskému bankovnímu sektoru podporu a zvýšit dovoz běloruských zemědělských produktů. Také se snaží o kontrolu nad společností Belaruskaliy, hlavním výrobcem draselných hnojiv. V ekonomickém sektoru má Moskva zájem o postupné zvyšování své angažovanosti prostřednictvím společných podniků a posílené spolupráce, půjček a další pomoci, což by nakonec mohlo vést k rostoucí poptávce po privatizaci (Moshes – Nizhnikau 2021).

Po srpnových volbách došlo mezi Běloruskem a Ruskem k pozitivnímu vývoji vztahů. Rusko přijalo Lukašenkovo znovuzvolení příznivě a bylo ochotno Bělorusku v mnoha problémech pomoci. Ekonomická pomoc Ruska je pro Bělorusko velice důležitá, avšak kdyby nenechalo dopustit přerušování vztahů se Západem, mohlo svůj obchod směřovat i směrem na západ do Evropy a běloruský trh se mohl otvírat kapitalismu. V Bělorusku aktuálně přetrvává ruský vliv a je pravděpodobné, že dokud bude prezident Lukašenko v čele země, bude tomu tak i nadále.

Závěr

Rusko společně s Běloruskem budují partnerství a intenzivní spolupráci v mnoha sférách – ekonomické, politické i vojenské. Bělorusko-ruské vztahy jsou, ač z počátku násilnou formou, budovány již několik desítek let. Avšak vztah, který se vyvíjí poslední tři desetiletí, je založen na silné soudružnosti dvou nezávislých států, které pojí stejný vládnoucí režim, kterým je autoritářství.

Cílem mé bakalářské práce bylo představit, jak reagovali zástupci Ruské federace a Rusko jako celek na prezidentské volby v Bělorusku, které se udály v srpnu roku 2020. Pro lepší orientaci v bělorusko-ruských vztazích bylo podstatné zaměřit se na různé faktory, které měly na prezidentské volby vliv.

Rusko přijalo Lukašenkovo znovuzvolení pozitivně, čemuž nasvědčují veškeré ruské činy a kroky, které po srpnu 2020 proběhly. Je však důležité zmínit, že se Bělorusko a Rusko nedají považovat za rovnocenné partnery. Nyní není myšlena ekonomická stránka partnerství, ale ta politická. Po analýze vzájemných vztahů lze konstatovat, že prezident Lukašenko si mnohdy udržoval na politické scéně větší množství možností, ze kterých mohlo Bělorusko profitovat. Dlouhodobé úsilí EU a celého Západu o integraci s Běloruskem mu sloužilo jako jakási „páka“ na Rusko. Dialog se Západem využíval jako způsob vydírání a dosahování svých cílů, jelikož pro Rusko byla integrace Běloruska se Západem význačnou hrozbou.

Kvůli násilí byl však s velkou pravděpodobností dialog ukončen, stejně tak došlo i ke zpřetrhání vazeb, které byly v posledních letech budovány. Nyní, v roce 2022, je Bělorusko Rusku spojencem při válečném konfliktu na Ukrajině, což přinese další sankce a potenciální znovunavázání vztahů se Západem, který ruskou agresi odsoudil, by bylo pro Bělorusko v budoucnu o to náročnější. Rusko naproti tomu vyjádřilo Bělorusku po srpnových prezidentských volbách plnou podporu a nabídlo mnoho forem pomoci i přesto, že Bělorusko neudělalo ani symbolická gesta. Příkladem může být to, že anexe Krymu nebyla Běloruskem *de iure* uznána. *Union State* sice nedisponuje žádnými novými programy, avšak společné partnerství

je stále udržováno. Po běloruské ztrátě západního partnera se tak tyto dvě země staly svými hlavními spojenci.

Lze najít několik důvodů, proč se Rusko znovu rozhodlo udržet Lukašenkův režim. Současný stav Ruské federaci plně vyhovuje – Lukašenko se ukázal jako nejlepší propagátor ruských zájmů v zemi. Bělorusko se nadále ekonomicky, politicky a vojensky váže k Rusku a tato strukturální závislost bude nadále růst, pokud zůstane v čele země. Očista běloruské politické scény od opozičně smýšlejících politiků a politických uskupení, spolu s vlnami domácích represí, které se zaměřují na občanskou společnost a média, zajišťuje Lukašenkovi silnou vedoucí pozici v čele země. Také však uvolňuje prostor pro ruská média a ruské nevládní organizace, čím zvětšuje prostor pro ruské angažmá v Bělorusku. Západem kritizované běloruské autoritářství je Ruskem, také autoritářským režimem, respektováno.

Přesto, že v roce 2014 Lukašenko prohlásil, že *„bez ohledu na to, kdo přijde do běloruské země, budeme bojovat. I kdyby to byl Putin.“* (Bush 2014). Nyní se Bělorusko zavazuje Rusku závažnými finančními půjčkami, ekonomickou i vojenskou spoluprací a pozorovatelé těchto vztahů nenalézají známky odporu k ruskému angažmá na území Běloruska. Tyto půjčky i spolupráce vytváří ve stěžejních odvětvích ideální prostředí pro otázku, zda je pro Bělorusko udržení bezpečného odstupu reálné i v následujících letech.

Seznam použité literatury

- ALLISON, R. – WHITE, S. – LIGHT, M. (2006). Belarus between East and West. *Journal of Communist Studies and Transition Politics* Vol. 21 (No. 4), s. 489.
- AMNESTY INTERNATIONAL (2021). Belarus: Blocking leading online media outlet is a brazen attack on freedom of expression. 18.06.2021 (<https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2021/05/belarus-blocking-leading-online-media-outlet-is-a-brazen-attack-on-freedom-of-expression/>, 16.03.2022).
- ÅSLUND, A (2020). Europe's last dictator: The rise and (possible) fall of Alyaksandr Lukashenka. *Atlantic Council*. 09.08.2020 (<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/belarusalert/europes-last-dictator-the-rise-and-possible-fall-of-alexander-lukashenko/>, 31.01.2020).
- ÅSLUND, A – HAGEMER, J. (2021). EU sanctions on Belarus as an effective policy tool. *Belarus Insights* No. 2, s. 4-10.
- BANKS, M. (2020). EU leaders reject Belarus presidential election result. *The parliament magazine*. 20.08.2020 (<https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/eu-leaders-reject-belarus-presidential-election-result>, 23.02.2020).
- BAZAN, L. (2014). *A History of Belarus: A Non-Literary Essay that Explains the Ethnogenesis of the Belarusians* (London: Glagoslav Publications).
- BBC (2021). Belarus: Opposition leader Tikhanovsky jailed for 18 years over protests. 14.12.2021 (<https://www.bbc.com/news/world-europe-59650238>, 22.02.2022).
- BÍLEK, J. (2017). Autoritářské represivní strategie a volební soutěživost. *Sociológia* Vol. 49 No. 4, s. 343-349.
- BÍLEK, J. – LUPTÁK, L. (2014). Československo 1945-1948: Příklad hybridního režimu? *Středoevropské politické studie* Roč. 16 Č. 2-3, s. 189-192.
- BROLÍK, T. (2020a). Bělorusové se postavili diktátorovi. *Respekt*. 16.08.2020 (<https://www.respekt.cz/tydenik/2020/34/belorusove-se-postavili-diktatorovi?issueId=100470>, 01.04.2022).

BROLÍK, T. (2020b). Kdo vydrží víc? *Respekt*. 23.08.2020 (<https://www.respekt.cz/tydenik/2020/35/kdo-vydrzi-vic?issueId=100471>, 01.04.2020).

BUSH, J (2014). Belarus leader says Ukraine must be united state. *Reuters*. 22.05.2014 (<https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-belarus-lukashenko-idUSL6N0O81TM20140522>, 10.04.2022).

CAMBRIDGE DICTIONARY (nedatováno). Populist: definition (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/populist>, 03.03.2022).

DEEN, B. – ROGGEVEEN, B. – ZWEERS, W. (2021). An Ever Closer Union? Ramifications of further integration between Belarus and Russia. *Clingendael Report*, s. 1-27.

EKE, S. M. – KUZIO, T. (2000). Sultanism in Eastern Europe: The Socio-Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus. *Europe-Asia Studies* Vol. 52 No. 3, s. 530-531.

EMBASSY OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE KINGDOM OF THAILAND (2021). Military Doctrine of the Russian Federation: II. Military dangers and military threats to the Russian Federation (<https://thailand.mid.ru/en/military-doctrine-of-the-russian-federation>, 16.02.2021).

ERLANGER, S. (2020). E.U. Rejects Belarus Election, Without Demanding a New One. *The New York Times*. 19.08.2020 (<https://www.nytimes.com/2020/08/19/world/europe/eu-belarus-election.html>, 23.02.2020).

EURACTIV (2020). Orbán urges end to EU sanctions on Belarus. 06.06.2020 (<https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/orban-urges-end-to-eu-sanctions-on-belarus/>, 29.03.2020).

EURONEWS (2020). Who is making sure Belarus' presidential election is free and fair? 10.08.2020 (<https://www.euronews.com/2020/07/23/who-is-making-sure-belarus-presidential-election-is-free-and-fair>, 22.02.2022).

EUROPEAN COMMISSION (2020). Statement by President von der Leyen at the joint press conference with President Michel, following the videoconference of the European Council members on the situation in Belarus. 19.08.2020

(https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/statement_20_1500, 23.02.2022).

EUROPEAN COUNCIL (2021). Restrictive measures against Belarus. 17.12.2021 (<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-belarus/>, 23.02.2021).

FISCHER, S. (2020). Between Neighbours: How Does Russia View the Election Aftermath in Belarus? *German Institute for International and Security Affairs*. 13.08.2020 (<https://www.swp-berlin.org/en/publication/between-neighbours-how-does-russia-view-the-election-aftermath-in-belarus>, 01.03.2022).

GANDHI, J. – LUST-OKAR, E. (2009). Elections Under Authoritarianism. *Annual Review of Political Science* Vol. 12, s. 409.

GERON, J. (2021). K evropským sankcím vůči Minsku se přidaly USA, Británie a Kanada. *Česká televize ČT24*. 21.06.2021 (<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3329714-evropska-unie-o-rok-prodlouzila-sankce-uvalene-na-rusko-kvuli-anexi-krymu>, 23.02.2022).

GILBERT, L. – MOHSENI, P. (2011). Beyond Authoritarianism: The Conceptualization of Hybrid Regimes. *Studies in Comparative International Development* Vol. 46 No. 3, s. 280.

GOULD-DAVIES, N. (2020). Belarus and Russian Policy: Patterns of the Past, Dilemmas of the Present. *Survival* Vol. 62 No. 6, nestránkováno.

HOLROYD, M. (2020). Hungary urges EU to pursue dialogue with Belarus amid violent protests. *Euronews.com*. 14.08. 2020 (<https://www.euronews.com/2020/08/13/hungary-urges-eu-to-pursue-dialogue-with-belarus-amid-violent-protests>, 29.03.2020).

HULTMAN, L. – PEKSEN, D. (2017). Successful or Counterproductive Coercion? The Effect of International Sanctions on Conflict Intensity. *Journal of Conflict Resolution* Vol. 61 No. 6, s. 1316.

HUMAN RIGHTS WATCH (2021). Belarus: Unprecedented Crackdown – Arrests, Torture of Peaceful Protesters Follow Disputed Election. 13.01.2021 (<https://www.hrw.org/news/2021/01/13/belarus-unprecedented-crackdown>, 17.03.2022).

INTERFAX (2021). Tikhonovskaya's office gets diplomatic status in Lithuania. *Interfax*.

IVANOU, A. (2019). Authoritarian populism in rural Belarus: distinction, commonalities, and projected finale. *The Journal of Peasant Studies* Vol. 46 No.3, s. 589-590.

KARMANAU, Y. (2020). Belarus, Russia announce retaliatory sanctions against EU. *AP NEWS*. 02.10.2020 (<https://apnews.com/article/alexander-lukashenko-belarus-elections-europe-archive-24ce7c51f85b557531875e866b3fd6e1>, 31.03.2022).

KULAKEVICH, T. (2022). 3 reasons Belarus is helping Russia wage war against Ukraine. *The Conversation*. 03.03.2022 (<https://theconversation.com/3-reasons-belarus-is-helping-russia-wage-war-against-ukraine-177984>, 07.04.2022).

KYSELIOVA, M. – TÉTRAULT-FARBER, G. (2021). Belarus jails Lukashenko foe Babariko for 14 years in 'sham' trial. *Reuters*. 06.07.2021 (<https://www.reuters.com/world/europe/belarus-jails-former-presidential-contender-babariko-14-years-2021-07-06/>, 22.02.2022).

LESHCHENKO, N. (2008). The National Ideology and the Basis of the Lukashenka Regime in Belarus. *Europe-Asia Studies* Vol.8 No. 60, s. 1419–1421.

MARIN, A. (2020a). The Union State of Belarus and Russia. Myths and realities of political-military integration. *Vilnius Institute for Policy Analysis*, s. 8 (<https://vilniusinstitute.lt/wp-content/uploads/2020/06/Anais-Marin-Union-State-of-Belarus-and-Russia.pdf>, 31.01.2022).

MARIN, A. (2020b). Under Pressure: Can Belarus resist Russian coercion? *European Union Institute for Security Studies* Vol. 15, s 3.

MARPLES, D. R. (2009). Outpost of tyranny? The failure of democratization in Belarus. *Democratization* Vol. 16 No. 4, s. 759.

MOSHES, A – NIZHNIKAU, R. (2021). Forever Together? Relations Between Moscow and Minsk After the Belarusian Revolution of 2020. *Ponars Eurasia*. 02.09.2021 (<https://www.ponarseurasia.org/forever-together-relations-between-moscow-and-minsk-after-the-belarusian-revolution-of-2020/>, 04.04.2022).

NATO (2022). Relations with Ukraine. 11.03.2022 (https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm, 30.03.2022).

OECD (nedatováno). Belarus – Russia (<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/blr/partner/rus>, 30.03.2022).

OFFICIAL WEBSITE OF THE PRESIDENT OF BELARUS (2022). Biography of the President of the Republic of Belarus (<https://president.gov.by/en/president/biography>, 30.01.2022).

OFFICIAL WEBSITE OF THE REPUBLIC OF BELARUS (2020a). Presidential election 2020 in Belarus: Belarus' CEC updates preliminary voting results. 10.08.2020 (https://www.belarus.by/en/press-center/belarus-presidential-election-news/belarus-cec-updates-preliminary-voting-results_i_0000117310.html, 22.02.2022).

OFFICIAL WEBSITE OF THE REPUBLIC OF BELARUS (2020b). Presidential election 2020 in Belarus: Five presidential candidates registered in Belarus. 14.07.2020 (https://www.belarus.by/en/press-center/belarus-presidential-election-news/five-presidential-candidates-registered-in-belarus_i_0000115757.html, 22.02.2022).

OFFICIAL WEBSITE OF THE REPUBLIC OF BELARUS (2020c). Presidential election 2020 in Belarus: CIS mission: No facts questioning legitimacy of Belarus presidential election. 10.08.2020 (https://www.belarus.by/en/press-center/belarus-presidential-election-news/cis-mission-no-facts-questioning-legitimacy-of-belarus-presidential-election_i_0000117275.html, 22.02.2022).

OSBORN, A. BALMFORTH, T (2020). Putin pushes for more integration with Belarus after election unrest. *Reuters*. 10.08.2020 (<https://www.reuters.com/article/us-belarus-election-russia-idUSKCN2561PP>, 01.03.2020).

OSCE (2020a). ODIHR will not deploy election observation mission to Belarus due to lack of invitation. 15.07.2020 (<https://www.osce.org/odihr/elections/457309>, 22.02.2022).

OSCE (2020b). ODIHR gravely concerned at situation in Belarus following presidential election. 10.08.2020 (<https://www.osce.org/odihr/belarus/459664>, 23.02.2022).

OSCE (nedatováno). OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (<https://www.osce.org/odihr>, 22.02.2022).

PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF BELARUS (2022a). Biography of the President of the Republic of Belarus (<https://president.gov.by/en/president/biography>, 03.03.2022).

PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF BELARUS (2022b). President: Vegetbale Garden (<https://president.gov.by/en/president/bez-galstuka/hozyajstvo>, 03.03.2022).

PRESIDENT OF RUSSIA (2020a). Greetings to Alexander Lukashenko on winning presidential election in Belarus. 10.08.2020 (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/63872>, 01.03.2022).

PRESIDENT OF RUSSIA (2020b). Telephone conversation with President of Belarus Alexander Lukashenko. 15.08.2020 (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/63893>, 01.03.2022).

PRESIDENT OF RUSSIA (2020c). Telephone conversation with President of Belarus Alexander Lukashenko. 30.08.2020 (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/63893>, 01.03.2022).

PRESIDENT OF RUSSIA (2020d). Meeting with President of Belarus Alexander Lukashenko. 14.09.2020 (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/64031>, 01.03.2022).

RADIO FREE EUROPE (2020). Independent Election Monitors Detained In Belarus During Early Voting. 05.08.2020 (<https://www.rferl.org/a/independent-election-monitors-detained-in-belarus-during-early-voting/30767918.html>, 23.02.2022).

RAINSFORD, S. (2020). Belarus protests: Putin pledges \$1.5bn loan at Lukashenko meeting. 14.09.2020 (<https://www.bbc.com/news/world-europe-54144644>, 31.03.2022).

REUTERS (2020). Russia's PM: Belarus should not allow external pressure – Interfax. 03.09.2020 (<https://www.reuters.com/article/us-belarus-election-russia-pm-idUSKBN25U1SI>, 23.03.2022).

ROBERTSON, G. (2022). Protest, platforms, and the state in the Belarus crisis. *Post-Soviet Affaris* online first, s. 1-2.

ROTH, A. – AUSEYUSHKIN, Y. (2020). Belarus opposition candidate rejects election result after night of protests. *The Guardian*

(<https://www.theguardian.com/world/2020/aug/10/belarus-opposition-candidate-rejects-election-result-protests-svetlana-tikhanovskaya-lukashenko>, 05.01.2022).

SAHANOVIČ, H. – ŠYBIEKA, Z. (2006). *Dějiny Běloruska* (Nakladatelství Lidové noviny).

SCHEDLER, A. (2013). *The Politics of Uncertainty. Substaining and Subverting Electoral Authoritarianism* (Oxford: University Press), s. 213-223.

SILITSKI, V. (2009). The milk split by the milk war. *Politico*. 24.06.2009 (<https://www.politico.eu/article/the-milk-split-by-the-milk-war/>, 31.01.2021).

SOKOL, S. – LIS, J. (2021). Israeli President Congratulates Belarus Strongman, Shunned by the West, on National Day. *Haaretz*. 04.07.2021 (<https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-israeli-president-congratulates-belarus-strongman-shunned-by-west-on-national-day-1.9968318>, 23.02.2022).

SOLDATKIN, V. (2020). Putin throws \$1.5 billion lifeline to embattled Belarus leader. *Reuters*. 15.08.2020 (<https://www.reuters.com/article/belarus-election-russia-int-idUSKBN26521Z>, 01.03.2022).

STANFORD ENCYCLOPEDIA OF PHILOSOPHY (2013). Egalitarianism. 24.04.2013 (<https://plato.stanford.edu/entries/egalitarianism/>, 08.03.2022).

STEARNS, J. (2020). EU Hits Belarus With Sanctions Over Presidential Election. *Bloomberg.com*. 02.10.2020 (<https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-10-02/eu-hits-belarus-with-sanctions-over-presidential-election>, 23.03.2022).

ŠAFAŘÍKOVÁ, K. (2020). Lukašenka jde na zteč. *Respekt*. 30.08.2020 (<https://www.respekt.cz/tydenik/2020/36/lukasenka-jde-na-ztec?issueId=100472>, 01.04.2022).

TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY (2020). Lavrov reiterates Moscow's support for constitutional reform in Belarus. 27.10.2020 (https://tass.com/world/1217195?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com, 23.03.2022).

THE EMBASSY OF THE RUSSIAN FEDERATION TO THE UNITED KINGDOM OF GREAT BRITAIN AND NORTHERN IRELAND (2014). The military doctrine of the Russian federations: II. Military risks and military threats encountered by the Russian federation (<https://rusemb.org.uk/press/2029>, 16.02.2021).

U.S. DEPARTMENT OF TREASURY (2021). Treasury Holds the Belarusian Regime to Account on Anniversary of Fraudulent Election. 09.08.2021 (<https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy0315>, 23.02.2022).

U.S. EMBASSY IN BELARUS (2020). White House Press Secretary on Belarus. 10.08.2020 (<https://by.usembassy.gov/white-house-press-secretary-on-belarus/>, 23.02.2022).

WALKER, N. – ROBINSON, T. (2020). Belarus: 2020 presidential election. *House of Commons Library*. 08.09.2020 (<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8979/CBP-8979.pdf>, 22.02.2022).

WALLCOT, J. (2020). Why the Trump Administration Won't Get Involved in Belarus' Disputed Election Results. *Time*. 27.08.2020 (<https://time.com/5883992/trump-administration-belarus-election/>, 23.02.2022).

WESOLOWSKY, T. (2020). Elections In Belarus: How Lukashenka Won And Won And Won And Won And Won. *Radio Free Europe*. 05.08.2020 (<https://www.rferl.org/a/elections-in-belarus-how-lukashenka-won-and-won-and-won-and-won-and-won-/30767860.html>, 30.01.2020).

WION (2020). Russian Foreign Minister Sergei Lavrov accuses West of interfering in Belarus. 26.11.2020 (<https://www.wionews.com/world/russian-foreign-minister-sergei-lavrov-accuses-west-of-interfering-in-belarus-345610>, 23.03.2022).

ZIMMERMAN, W. (2016). *Ruling Russia: Authoritarianism from the Revolution to Putin* (Princeton University Press).

Resumé

This bachelor thesis deals with the relationship between Belarus and Russia. The first part briefly presents the historical context, the Belarusian authoritarian regime and the cooperation of these two countries, united in the so-called Union State. It serves to orientate in mutual relations. The second part of the thesis deals with the August presidential elections in Belarus, held in 2020. It describes the course of the elections, the violent events that followed, how Belarus was sanctioned and why there was no international monitoring for fair and free elections. The third chapter deals with the aim of the whole work, which is to describe the Russian reactions to the presidential Belarusian elections, which were considered to be rigged. In the end, Lukashenko's positive re-election and strong Russian support proved positive.